

Fenno-Ugria Teataja

OKTOOBER 2009 Nr 4 (44)

ISSN 1736-0358

Hõimuvellid

Üve Maloverjan
Fenno-Ugria Asutus

"Mina olen rahvuselt džutš," näitab üks venelane teisele oma passi. "Ei või olla," imestab too. Mis rahvas see veel selline on? Ta ei saa aru, et passis on ette pööratud udmurdikeelne lehekülg, kuigi on võib-olla kunagi isegi kuulnud sellise rahva olemasolust.

Venemaa soome-ugri aladel pajatatakse ka näiteks selliseid lugusid, et mõni komi külanaine on suure rongi pealt maha tõstetud ja miilitsasse viidud. Kuna memm rääkinud vene keelt halvasti, siis peetud teda spiooniks.

Ometigi moodustavad suure osa Venemaa Euroopa-aladest soomeugrilaste põlised maad, ent nõukogude aja rahvaste ränne on suurema osa juuri maa seest välja kiskunud. Seda enam teeb rõõmu, kui Eestisse hõimupäevadele saabuvad marid või ersad oma kaugest külast, kus nende jutu järgi käib elu nagu ennemuiste.

Rahvuse omapära säilitamiseks linnades võõraste keskel napib Venemaa väikerahvastel aga jõudu. Siin tasuks neil eeskujuna võtta meie hõimurahvaste teisest tiivast – Norras ja Soomes elavatest saamidest või piiride taha jäänud ungarlastest, kelle muusika samuti tänavuste hõimupäevade kontserte kaunistab.

Rahvas kaob, kui kaob tema keel. Sellelegi võib leida vastuväite tänapäevaste läti keelsete liivlaste näol, kuid keele tähtsus kasvab ajas ühes intellektuaalse kultuuri arenguga.

Jääb vaid loota, et hõimupäevade kirjandusüritustele saabuvad luuletajad, kirjanikud ja tõlkijad Karjalast, Komimaalt, Marimaalt, Mordvamaalt ja Udmurdimaalt ei jää oma rahvaste viimasteks literaatideks ning et Arvo Valtoni tegevus soome-ugri kirjanduste arendamisel tõlkimise ja kirjutamise läbi on teedrajav ettevõtmine.

Egas muud, kui rahvariided kapist välja otsida ja end lähimate ja kaugimate sugulaste hulka sättida. Laulda, tantsida, luuletada, pilte vaadata ja muidu soome-ugri asja üle mõtiskleda saab järgmisel nädalal küllaga.

Obi jõe äärest pärit handi naisansambel Aij As Ne on tänavuste hõimupäevade kaugeim külaline.

Foto: Aij As Ne

Hõimupäevadel täitub 80. sünnipäev

Alates 1928. aastast peetavad hõimupäevad on kujunenud oluliseks üritustesarjaks soome-ugri rahvaste tutvustamisel ja nende omavaheliste sidemete tugevdamisel.

1931. aastal otsustati Helsingis soome-ugri 4. kultuurikongressil, et hõimupäevi peetakse Eestis, Soomes ja Ungaris igal aastal oktoobrikuu kolmandal nädalavahele. Eestis katkes traditsioon nõukogude okupatsiooni ajaks, kuid jätkus taasiseseisvumisel 1988. aastal. Viimastel aastatel on hõimupäevi peetud ka Venemaal.

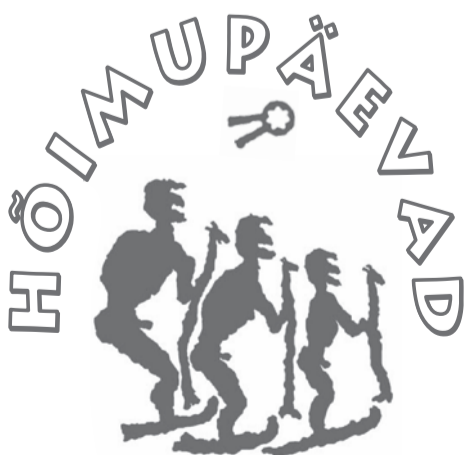
Hõimupäevadeks on Eestisse kutsutud ansambleid, kirjanikke, kunstnikke ja teisi külalisi Venemaa soome-ugri aladelt, aga ka Soomest ja Ungarist. Selgi aastal saab hõimupäevade raames külastada kontserte, vaadata näitusi soomeugrilastest ning osaleda kirjandusõhtutel.

Hõimupäevade põhiüritused on Tallinnas, Viljandis ja Tartus, kuid hõimurahvaste ansambliid rändavad sel oktoobrinädalal ringi üle kogu Eestimaa, esinedes koolides ja kohalikes rahvamajades.

Muusikaprogrammi toovad seekord täiendust professionaalid Põhjamaadest, nii õnnestub tutvust teha saami ja karjalasooime rahvamuusikaga. Traditsioonilisest kontserdipaigast rahvusraamatukogus oleme tänavu kolinud Pirita Lillepaviljonis, et pidada seal ühist hõimurahvaste pidu.

Hõimupäevade kõikide ürituste programm täieneb jooksvalt meie koduleheküljel www.fennougria.ee. Tere tulemast osalema!

Fenno-Ugria Asutus

PAN-FINNO-UGRIAN DAYS

Peakontserdid

N 15.10 kell 18.00 Tartu Ülikooli aulas
R 15.10 kell 18.00 suurkontsert
Viljandis Pärimusmuusika Aidas
L 17.10 kell 14.00-20.00 suur hõimupäev
Tallinnas Pirita Lillepaviljonis

K 14.10 kell 20.00 Buda Folk Band
Tallinna Vanalinna Muusikamajas
N 15.10 kell 22.00 Buda Folk Band
Tartus Genialistide klubis

N 15.10 kell 20.00 Fadnu, Burlakat
Viljandi Pärimusmuusika Aidas

Kirjandusüritused

Konverents "Soome-ugri vastastikused
tõlked ja nende avaldamine"
T 13.10 kell 11.00-16.15
Eesti Rahvusraamatukogus

Kirjanduslik kolmapäev
"Siinsamas ja just praegu"
K 14.10 kell 18.00-20.00 Kirjanike Majas

Kirjandusõhtud
K 14.10 kell 20.30 Uue Maailma Seltsis
N 15.10 kell 16.00 Tartus Kirjanduse Majas
R 16.10 kell 15.00 Viljandi raamatukogus

Muud sündmused

L 17.10 kell 20.00 Mari õhtu KuKu Klubis

Näitused
- "Soome-ugri ja samojeedi rahvad
ja nende uurijad"
TLÜ Akadeemilises Raamatukogus
- "Komiromantika"
Eesti Kunstiakadeemia galeriis

P 18.10 kell 20.15 -00.45
Teemaõhtu ETV2s
13.-16.10 Ungari filmipäevad Tartus
Genialistide klubis

Ižmakomid on Põhjala juudid või Komimaa setud

Eesti Kunstiakadeemia soome-ugri ekspeditsioon käis tänavu suvel üht põhjapoolseimat hõimurahvast uudistamas

Madis Tuuder

Eesti Kunstiakadeemia

Eesti Kunstiakadeemia sellesuvinen soome-ugri uurimisreis viis Venemaal Komi vabariigi põhjaosas elavate ižmakomide juurde. Seekordse sihtkoha valiku põhjustasid kuuludused ühest isepäisest ning edumeelsest rahvusgrupist, mis kangekaelselt esivanemate traditsioonidest kinni hoiab, mille liikmed oma keele ning kultuuri üle uhked on ning mis kuulu järgi peab lausa plaani komi rahvusest lahkulöömiseks.

Pealegi pidid ižmalased igal pool oma emakeelt rääkima, isegi nende seas elavate teiste rahvuste esindajatega. Alljärgnevalt mõned tähelepanekud sellest, kas kuuludused ka paika pidasid.

Taiga, okastraat ja nafta

Venemaa Euroopa-osa kirdenurgas elavad komid jagunevad kaheks suuremaks rühmaks: sūrjakomideks (u 300 000 inimest) ja permikomideks (u 125 000). Mõned allikad liigitavad eraldiseisvaks grupiks veel ka väikesearvulise jaskakomide rühma. Komid (täpsemalt sūrjakomid) koosnevad omakorda umbes paarikümnest subetnosest. Ühest neist, vast kõige edumeelsemast, tuleb allpool rohkem juttu.

Etniline killustatus on iseloomulik pea kõigile idapoolsetele soome-ugri rahvastele. Komide puhul on selle peamiseks põhjuseks looduslikud olud – nende üüratu asuala (Komimaa pindala on võrreldav Prantsusmaa omaga) on kaetud taigalaadse metsaga, kus liiklemine on kohati ainuvõimalik vaid arvukaid jõgesid pidi, mille äärde on komid ajalooliselt elama koondunud. Teede vähesus, õigemini nende rajamise keerukus ning lõputud metsamassiivid on komisid nii tugevalt eraldanud, et isegi naaberriikides elavad rahvuskasaslased ei pruugi üksteise kõnekeelest aru saada. Üksteisemõistmist takistab ka ühtse komi kirjakeele vähene levik.

Komide õnn ja õnnetus on läbi aegade olnud nende maa Moskva mõistes perifeerne asukoht ning rikkalik maapõu. Tänu karmidele loodusoludele ning kaugusele keskusest on Komimaa juba Ivan Julma ajast alates olnud Vene riigi üheks peamiseks inimete väljasaatmise sihtkohaks. Hilisemate režiimide ajal on see maa lausa kubisenud vangilaagritest, mille kunagised asukad või nende järeltulijad moodustavad tänini suure osa Komimaa rahvastikust.

Teisalt on kaugus keskusest andnud komidele võimaluse tasahaaval oma autonoomiat tugevdada, kuna selle vajalikkusest on aru saanud ka arvukad muust rahvusest elanikud. Viimased peavad silmas eelkõige majanduslikku eraldatust, arvestades kohaliku maapõue rikkustega.

Just maavaradel – valdavalt naftal, gaasil ning söel – rajanev tööstus paisutas eelmisel sajandil tunduvalt Komimaa rahvarvu. Tööstuse forsseeritud arendamise tulemusel moodustavad komid praegu oma nimivabariigi ligi miljonist elanikust vaid 26 protsenti. Maal on komisid siiski veidi üle poole ning pealinnas Sõktõvkaris 34 protsenti elanikkonnast. Komi vabariigi suurim komide osatähtsusega administratiivüksus ongi meie poolt külastatud Ižma rajoon, kus komid moodustavad 87 protsenti elanikkonnast.

Ižmakomid (oma nimetus *izvatas*) on üks komi rahva paljudest etnilistest gruppidest, kelle arvukuseks on 2002. aasta rahvaloenduse andmetel ligi 16 000, kuid arvata vasti on ižma identiteeti kandvaid inimesi pisut rohkem, kuna osa neist on end kirja pannud lihtsalt komidena. Ižmalased on oma praegusele asualale, Komi vabariigi

põhjaosas Petšora jõe keskjooksule asunud suhteliselt hilja – alles 16. sajandil ja osalt veel pärast sedagi. Nende esivanemad on pärit pisut lõuna poolt, Mezeni ja Võmi jõe ülemjooksult.

Põhja poole suunduti samaaegselt Ivan Julma poolt välja saadetud novgorodlastega, kellele hiljem lisandusid usupagulastena samast kandist pärit vanausulised. Viimastest on moodustunud Ižma rajooni naabri, pea täielikult venekeelse Ust-Tsilma rajooni tänini osaliselt vanausulisena säilinud elanikkond. Tihe läbikäimine vanausulistega on mõju avaldanud ka ižmalaste kultuurile. Nagu nad ise väidavad, koosnevad nad kolmest komponendist – komi, neenetsi ja vene omast –, kusjuures esimestelt on nad saanud keele, teistelt eluviisi ja elatusallika ning kolmandalt ainelise kultuuri.

Ižma ning Ust-Tsilma piirkonna põlisasukateks on olnud mansid ning neenetsid. Just viimastelt on komid ära õppinud põhjapõdrakasvatuse. Nendelt rahvastelt haarasid komid enda kätte Siberi, Koola ning osalt ka Moskva suunas kulgeva kaubavahetuse. Just eduka kaubitsemise tõttu on ižmalasi, aga ka kõiki komisid nimetatud Põhjala juutideks. Põdrakasvatus ning kauplemine on ka peamisteks erinevusteks samades oludes elavatest ust-tsilmalastest, kes jäid truuks kalastamisele ning asusid Tsilma jõest ammutama väärismetalle vase- ning hõbedamaaki, mistõttu nad jõukuselt ižmalastest maha ei jäänud.

Eraldi rahvus?

Viimasel ajal on üha rohkem hakatud rääkima ižmakomidest kui eraldi rahvusest. Põhjuse selleks on andnud Venemaa rahvuspoliitika, mis lubab traditsioonilise eluviisiga seotud Põhjala põlisasukatele, näiteks neenetsitele või hantidele, erinevaid majanduslikke hüvesid alates eelisõigusest oma asualal toimetada (mis teatavasti reaalsuses ei kehti) kuni sooduspensionideni välja.

Ižmakomid, kes kasvatavad põhjapõtru kõrvuti neenetsitega, mingeid privileege riigi poolt ei saa, kuna komidel ei ole ega saagi olema väikesearvulise põlisrahva staatust. Eraldumise korral piisavat kasvõi ühe põdra olemasolust, et see staatus saada. Liikumise taga on kohalikud ettevõtjad ning rahvuslik organisatsioon Izvatas, mis ühendab ižmalasi Koola poolsaarest kuni Tjumeni oblastini välja.

Lisaks on aktivistide eestvedamisel reanimeeritud kunagi varjusurmas olnud ning tänaseks juba vabariikliku ürituse staatuse saanud festival Izva Lud (Ižma põld), mis on justkui ižmalaste eristaatuse üks manifestatsioon. Komi üldsus ning rahvusühendus Komi Voitõr ižmalaste eraldumismõtet ei poolda, mida üldiselt ka mõistetakse – põhjuseks on komi rahva väiksus ning oht jääda oma eristaatusega tundrasse üksi. Üks kohalik noorsooaktivist ning pedagoog väitis, et komid peavad Moskvast oma õigusi kaitsma ikka ühise rindena, kuna nii on lõppkokkuvõttes kasulik.

Ižmalaste kiindumus oma emakeelde on üks nende identiteedi alus, mida toetab ka ülevabariigiline komi keele hiiliv tung linnapilti ja ametiasutustesse. Ižmas võib täiesti nurgataguse poe seinal näha kakskeelset silti, mis oli Sõktõvkaris veel mõned aastad tagasi haruldus. Rangelt kakskeelsestena on sildistatud ka ametiasutused ning tänavad.

Tahaks loota, et komi keel ükskord siltidelt ka ametiruumi jõuab, eeldusi selleks Komimaal on. Küll aga aetakse Ižmas oma keeles asju nii postkontoris kui külanõukogus; eelkoolialaste lastega ning vanemate naistega vene keeles suhelda ei saa,

kuna nad lihtsalt ei oska seda või parimal juhul räägivad komi keelt vene aktsendiga. Ka enamuse kohapeal kasvanud muulastest on komi keele ära õppinud. Kohalik rajoonileht ilmub aga siiski vene keeles, kuna ižmalased ei mõista lõunapoolsetel murretel baseeruvat kirjakeelt ning oma kirjakeelt neil kahjuks või õnneks ei ole.

Põhjaõdranahad ja Raissa Smetanina

Rahvusühenduste kõrval on jätkusuutlik ka kohalik majanduselu. Põhjaõdrakasvatus pole siiski enam niivõrd valdav, kuigi ka praegu tegutseb rajooni ühes suuremas külas Sizjabskis ligi 300 töötajaga endisest kolhoosist välja kasvanud põdrakasvatusega tegelev ettevõtte, millel on ligi 40 000-pealine kari (väidetavalt Venemaa suurim põhjaõdrakasvandus); samuti on jätkuvalt edukas paarkümmend aastat tagasi kohalike poolt rajatud nahaparkimistöökoda, kus kaasaegsed esivanemate kombel põdranahkadest jalatseid ja muud säärest valmistavad.

Esimesi samme tehakse etnoturismi valdkonnas, sellesuunalise koostöö eesmärgil käib maad kuulamas aina rohkem soomlasi. Lisaks põtradele ning püha looma staatuses olevale hobusele – õige ižma poiss hakkab legendikohaselt ratsutama juba siis, kui pea kandma hakkab –, on ižmalastel olemas ka oma inimikoon, tšummis sündinud suusakuninganna Raissa Smetanina, kelle nime ja nägu rajooni reklaamimisel üsna tihti kasutatakse. Kui palju mujal maailmas või ka Venemaal teatakse, et Raissa on rahvuselt komi?

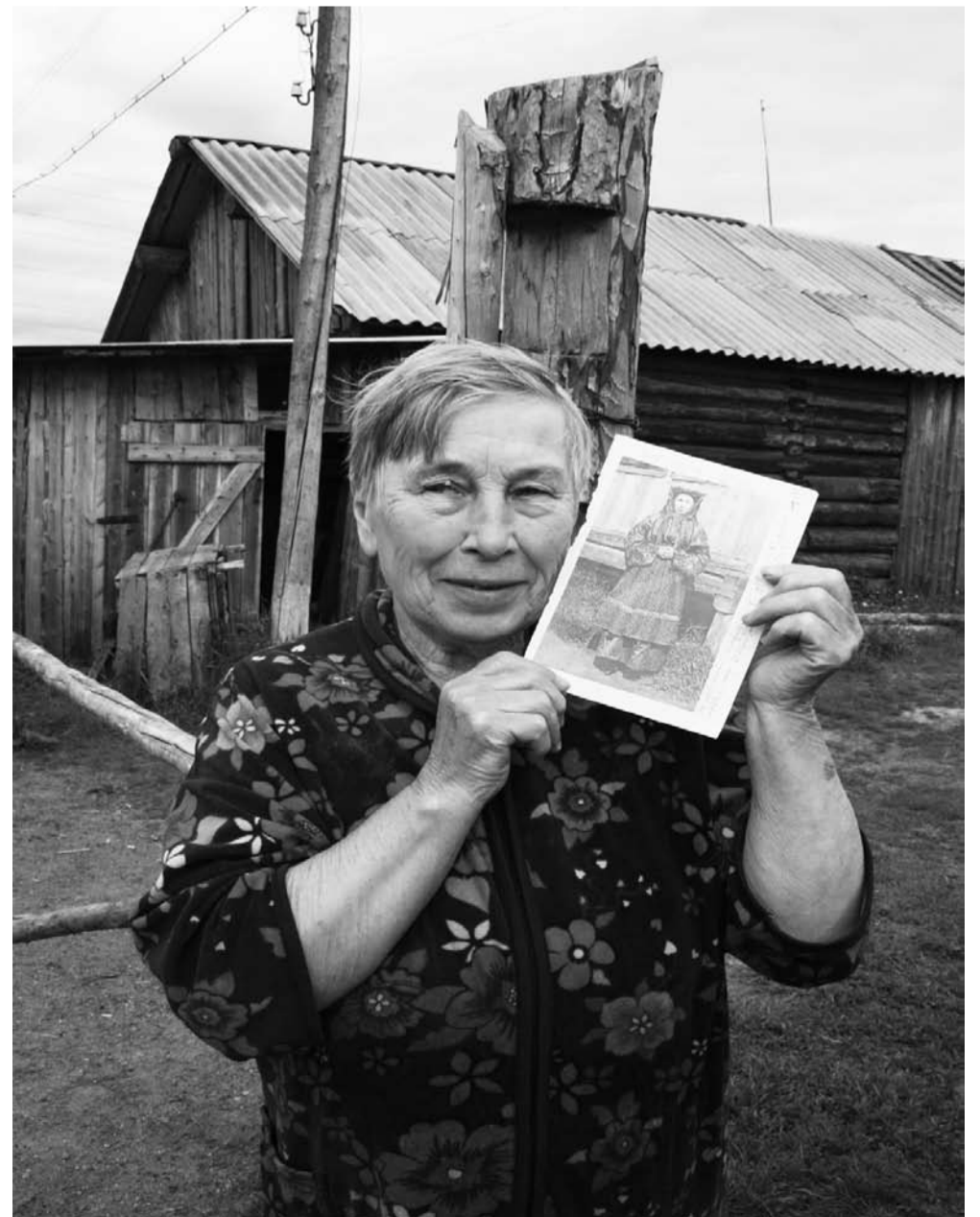
Rajoonikeskuse peatänav meenutab kohati suurt turgu. Ligi 4500 elanikuga asula on tulvil väikeettevõtetest – lisaks mitmekümnele ärile leidub siin ka Venemaa maaasulates haruldusena mõjuvaid võõraste maju ning söögikohti. Oma kaudse tulu

saab Ižma ka maavaradest. Paljud asisemad meesterahvad käivad tööl tööstuslinnades Ussinskis ja Uhtas ning lähedalasuvatel Lukoilile kuuluvatel naftaväljadel, kus palgatase meie keskmise tublisti üle lööb. Kõikumisele, millist mõju avaldavad Lukoili naftatornid Sizjabski põhjaõtradele, jäi aga kohapeal vastus saamata.

Probleemiks on kaugemate külade tühjenemine, eriti nende, millel peale veetee muud sidet pole. Ižmalaste kiituseks tuleb öelda, et valdavalt kolitakse ümber mitte suurtesse linnadesse, vaid ikka oma rajooni keskusesse, mistõttu meenutab Ižma asula kohati suurt ehitustandrit. Uute elamute püstitamine on suhteliselt odav, kuna materjal, pea eranditult puit, on kättesaadav ja soodus. Erinevalt teistest perifeersetest piirkondadest pole Ižma rajooni 23000-pealine elanikkond seetõttu viimastel aastatel vähenenud.

Hõlpsamaks on muutunud ka ühenduse pidamine muu maailmaga – nimelt on kümnekond aastat tagasi saanud asfaltkatte ja seega aastaringse läbitavuse ainuke autotee Ižma ja sellest sada kilomeetrit eemal asuva lähima raudteejaama Irajoli vahel. Igatahes on kunagi Moskva rahavermimise töökodasid metalliga varustanud Ust-Tsilma naaberpiirkond Ižmaga võrreldes majanduslikus mõttes tunduvalt mandunud.

Ižmakomide aktiivsusest räägib ka asjaolu, et neil on ainukesena komi rahvusrühmadest pealinnas oma niinimetatud saatkond – ižma traditsioonilist elamut meenutada püüdev seltsimaja Sõktõvkari kesklinnas. Elust justkui vanajumala seljalt annab tunnistust ka tavapärase pilt Ižma rajooni keskusest, kus isegi ametiasutuste hoonetel lehvib vaid komi lipp, kuigi tava ning kord näeb ette, et selle kõrval peab olema ka Vene riigi oma.

Ižma naine ERMi uurija Kalju Konsini poolt 1969. aastal tehtud fotoga. Foto: Piret Puppert

Annika Pasanen: Keelepesade punumine Venemaal pole kerge

Keelepesade ema Annika Pasanen vepsa lipu taustal.

Annika Pasanen kaitses 2002. aastal Helsingi ülikoolis magistrirühma keelepesadest, olles uurinud soomede algatust Soomes Inaris ja karjalaste projekti Karjala vabariigis Kalevalas. Praegu koordineerib ta Soome poolt Karjalas elluviidavaid keelepesaprojekte.

Foto: Harri Nurminen

Venemaal Karjala vabariigis soomlaste toel algatatud keelepesade projekt ehk vähemuskeelse keskkonna loomine lasteaedades on läinud käima vaevalt ja vaid poole koormusega. Uurisime projekti Soome-poolset koordinaatorilt Annika Pasanenilt, kuidas keelepesade punumine käib.

Kust, miks ja millal tekkis keelepesade programmi mõte?

Esimesed keelevähemused, kes hakkasid 1980ndate alguses looma keelepesasid oma ohustatud keelte taaselustamiseks, olid Uus-Meremaa maoorid ja Hawaii elavad hawaii keele kõnelejad. Soomes Inaris katsetati keelepesasid esimest korda 1993. aastal, pidev töö algas neli aastat hiljem. Venemaa esimene keelepesa rajati 2000. aastal Karjala vabariigi Kalevala rajoonikeskusesse.

Soome kultuurirahastu algatas 2008. aastal keelepesade projekti, mille eesmärgiks on edendada keelepesade tegevust soome-ugri vähemuste hulgas eelkõige Venemaal. Projekti taustaks on teadmine sellest, et suurem osa Venemaa soome-ugri keeltest on väga ohustatud, sest lapsed ei õpi keelt enam kodus oma vanemate käest. Keelepesa ei saa asendada kodu rolli keele edasiandjana, aga ta võib aidata ja toetada. Nädalas paar tundi keeleõpetust koolis ei saa anda lastele aktiivset keeleõpetust ja kakskeelsust olukorras, kus nad

enam oma kodudes vähemuskeelt ei õpi – keelepesade abil on see aga võimalik.

Milliste piirkondade jaoks projekt mõeldud on, kus seda praegu läbi viiakse ja kus kavatakse edaspidi rakendada?

Keelepesade projekt puudutab just nimelt soome-ugri vähemuskeeli, millest suurt osa kõneldakse Venemaal. Võimaluse korral võidakse projekti raames toetada ka teiste soome-ugri piirkondade keelepesaprogramme. Praegu on projekti peamiseks sihtpiirkonnaks Karjala vabariik. Tänavu septembris avati pealinnas Petroskoi (Petrozavodsk) kaks keelepesarühma. Üks nendest on livvi- ehk aunu-sekarjalakeelne, teine soomekeelne. Edaspidi püütakse tegevust alustada ka mujal Karjalas ning hiljem ka Leningradi, Tveri ja Murmanski oblastites ning Sise-Venemaa soome-ugri vabariikides.

Kui suur huvi projekti vastu on kohalikul sihtgrupil, kas ollakse valmis lastele keelt õpetama?

Keelepesade projekti eelduseks on see, et kohalikud on tugevalt motiveeritud seda läbi viima. Seega tegutsevad soome projektitöötajad ainult koordinaatorite, asjatundjate ning nõuandjatena, praktilist tööd teevad aga kohalikud, näiteks vabariigiliste aktivistid ja ametnikud. Karjala

vabariigis on keelepesade aktiivseim edendaja olnud ühendus Nuori Karjala, kes hakkas kohaliku projektiga pihta juba enne Soome kultuurirahastu algatust.

Suhtumine keelepesadesse on eri piirkondades ja erinevates sotsiaalsetes gruppides väga erinev. Üldiselt suhtuvad ideesse kõige positiivsemalt noored haritud inimesed, sest nad tunnevad kakskeelsuse eeliseid ning teavad, et Venemaa põhiseaduse järgi on neil õigus valida vähemuskeel oma laste kasvatus ja hariduse keeleks. Vähemteadlikud inimesed aga kardavad näiteks seda, et keelepesas omandatud kakskeelsusel on halb mõju lapse tuleviku venekeelses ühiskonnas.

Milliseid kogemusi saite projekti käivitamisel, kas tekkis sisulisi probleeme? On Venemaal tegutsemise põhjustanud ka vastuolusid võimudega?

Projekti esimese pooleteise aasta jooksul on selgunud, et keelepesameetodi kasutuselevõtt pole Venemaal lihtne. Võrreldes Soomega on erinevus selles, et Venemaal pole lasteaed mitte üksnes laste päevahoiu koht, vaid tegu on riikliku õppeasutusega, mille tegevust määratlevad lugematud seadused ja määrused. See, et laps peab enne kooliiga saavutama kindlad oskused ja teadmised, põhjustab keelepesategevusele teatud väljakutseid, sest vähemuskeeltes pole olemas ametlikke lasteaia õppekavasid ega ka õppematerjale. Petroskoi keelepesade jaoks tegi kohalik töörühm vene õppekavadel põhinevad kavad.

Venemaal on lasteaiaühenduste suuruseks tihti näiteks 25 last, kelle eest vastutab kaks õpetajat. Keelepesarühm peaks aga olema hoopis väiksem, et õpetajad jõuaksid pöörata tähelepanu igale lapsele, võtta arvesse tema isiklike vajadusi ning toetada piisavalt iga lapse keeleomandamist. Sellepärast on keelepesade ülalpidamine natuke kallim. Petroskoi ja mujal teistes rajoonikeskustes on lasteaiaühenduste liiga vähe. Väiksemate gruppide loomine nõuab sellises olukorras erilist poliitilist tahet.

Venemaa põhiseadus, nagu mitmed teisedki seadused, tagab kodanikele õiguse valida vabalt oma lapse kasvatus ja õpetuse keel. Riiklike õppeasutusi puudutavates määrustes on aga mõningad sätted, mille

järgi peavad lapsed õppeasutustes õppima vene keelt riigikeelena. Sellele tuginedes pole Karjala haridusministeerium lasknud keelepesadel töötada nii, nagu nad peaksid töötama, et lapsed räägiksid rühmas algselt peale ainult vähemuskeeles.

Petroskoi kaks keelepesa töötavadki praegu ainult osalise keelekümbluse põhimõttel. Rühma kahest õpetajast üks räägib lastega vene keelt, teine karjala (teises keelepesas soome) keelt. See tähendab siis seda, et lapsed veedavad hommikupooliku venekeelse õpetajaga, õhtupooliku aga karjalakeelse õpetajaga, ning järgmisel päeval vastupidi.

Pole veel piisavalt kogemusi, hindamaks, milliseid õppetulemusi taolise osalise keelekümblusega saavutada võib. Laias laastus annab maailma vähemuskeelte taaselustamise uurimus mõista, et osaline keelekümblus pole piisavalt tõhus vahend vähemuskeele vahendamiseks lastele.

Osa Karjala vabariigi ja Petroskoi linna ametnikest on sahtunud keelepesadesse positiivsemalt, osa negatiivsemalt. Haridusministeerium, kelle vastutusvaldkonda keelepesategevus kuulub, on osalistele keelepesadele oma õnnistuse andnud ning lubanud, et Petroskoi pilootprojekti õnnestumise korral laiendatakse tegevust.

Soome president Tarja Halonen tõstatas keelepesade projekti teema väidetavalt isegi kohtumisel Dmitri Medvedeviga. Mis põhjustel ja kas see andis ka mingeid tulemusi?

Halonen võttis keelepesade projekti eelmisel suvel Hantõ-Mansiiskis soome-ugri rahvaste maailmakongressil üheks oma avakõne põhiteemaks. Mis põhjustel? Kindlasti sellepärast, et teda oli piisavalt informeeritud soome-ugri vähemuskeelte muretekitavast olukorrast ja ta saab hästi aru, mida tuleb keelte päästmiseks teha.

Kõrgetasemeline arutelu on mõjunud projektile mitmel moel kasulikult. Väidetavalt rääkis Halonen keelepesadest ka neljasilmakohtumisel Dmitri Medvedeviga. Venemaa föderaaltasandil pole projekt aga siiani saanud piirkondlikke algatusi soosivat heakskiitu või tuge.

Küsis ja tõlkis Sonja Laitinen

Vepsa lapsed õppisid esivanemate keelt suvelaagrites

Maria Filatova
Vepsa ajakirjanik

Vepsamaa eri kohtades peeti tänavu suvel kolm laste keelelaagrit. Kohalikul põngerjal veetsid laagris kaks nädalat, kuulasid-rääkisid vepsa keelt ning tutvusid vepsa kultuuri, rahvakommete ja tavadega.

Kolmandat aastat järjest toimunud laagri korraldas Karjala rahvuspoliitika ministeerium koos Vepsa kultuuriseltsiga, abi saadi ka riigi presidendi sihtrahastult.

Esimene keelelaager kogunes Vologda oblastis Kuja külas. Sellest võttis osa 25 seitsme kuni seitsmeteistkümnepäevase vanust last. Kuja kooli õpetajad olid ise koostanud huvitavad õppekavad.

Laager oli nagu uurimisreis – lapsed läksid iga päev väikesele õppematkale, kus nad omandasid uusi teadmisi ja oskusi. Nad kohtusid erinevate inimestega, õppisid tegema vepsa toite ja koguma ravimtaimi. Lapsed tutvusid ka oma kodukandi ajaloo ja vepsa rahvakommetega.

Iga laagris veedetud päev andis lastele uusi teadmisi ja tutvustas neile vepsa kultuuri

imelist maailma. Laagri viimastel päevadel käisid lapsed Karjalas, kus nad külastasid põhjavepslasi ja pealinna Petroskoid.

Karjala pealinnas toimuski teine keelelaager väikestele, kolme- kuni kuueaastastele lastele. Lasteaiaõpetaja Olga Kokorina rääkis: "Väikeste lastega tegelemine võtab võhmale, aga sellegipoolest meeldib see töö mulle väga. See, et sa kuuled, kuidas lapsed midagi vepsa keeles ütlevad, teeb meele rõõmsaks, paneb südame laulma." Olga Kokorina on töötanud lastega juba kaua ja oskab neile hästi keelt õpetada.

Laagris õppisid vepsa keelt sellisedki lapsed, kellel pole vepsa juuri. Väikesed armeenlased said vepsa keelest üllatavalt hõlpsasti aru. Kahe nädala jooksul õppisid nad selgeks hulga vepsa laule ja mängu.

Viimane keelelaager peeti Peterburi lähisel Vidla (Vinnitsõ) külas. Sinna tuli palju lapsi ka naaberküladest, kellest mitmedki olid olnud laagris juba eelmisel aastal. Õppekavagi oli koostatud eelmise aasta õpetust jätkavana. Paljudele hakkas vepsa keel laagris sedavõrd meeldima, et nad tahtsid seda ka edasi õppida.

Keelelaagritest said uusi kogemusi ka õpetajad. Olga Kokorina sõnusti olid nad algul küllaltki suures kimbatuses, kuid said siis vepsa liikumise edendajate Zinaida Strogalsčikova ja Jelizaveta Haritonova nõuan-

nete toel kenasti hakkama. Tuleva aasta laagriteks ollakse juba paremini valmis-tunud, mure on vaid rahastamise pärast.

Vepsa keelest tõlkis Sonja Laitinen

Vidla küla lapsed löövad keelelaagri avamisel tantsu.

Foto: Maria Filatova

Soome-ugri asi on Venemaal muutumas riiklikuks küsimuseks

Jaak Prozes
Fenno-Ugria Asutus

Soome-ugri küsimused on tõusnud viimase nelja-viie aastaga täiesti uuele tasandile. Euroopa Parlamendis 2005. aastal moodustatud 44-liikmeline soome-ugri toetusrühm ja Katrin Saksa poolt 2006. aastal Euroopa Nõukogule esitatud raport Venemaa soome-ugri rahvaste raskest olukorrast on aidanud soomeugrilusel rahvusvahelisele areenile tõusta. Võimalik, et see on omakorda tinginud Venemaa suurema tähelepanu soome-ugri küsimustele.

Teema tähtsustumisest andis märku juba Venemaa presidendi Vladimir Putini kohtumine Soome presidendi Tarja Haloneniga 2007. aastal Saranskis, millel osales ka Ungari peaminister. Aasta hiljem kohtus uus president Dmitri Medvedev Eesti, Soome ja Ungari riigipeadega soome-ugri rahvaste 4. maailmakongressil Hantõ-Mansiiskis. Soome-ugri teemad tulid jutuks ka Haloneni tänavusel kohtumisel Medvedeviga.

Venemaa riigijuhtide vahetel osalusel on praeguseks loodud soome-ugri rahvastega koostööd arendavad keskused Komi maal Söktõvkaris ja Mordvas Saranskis.

Ent veel tänavugi juhtis Tarja Halonen Dmitri Medvedeviga kohtudes tähelepanu sellele, et Venemaa ei tegele soome-ugri keelte säilitamise ja arendamisega tõsiselt ja nii mõnigi projekt on takerdunud.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et vaatamata soome-ugri küsimuste jõudmisest riikidevahelise poliitikasse on Venemaa püüdlustes viimasel paaril aastal märgata soovi saada soome-ugri rahvaste koostöö rohkem enda kontrolli alla. Ilmselt on põhjuseks asjaolu, et Venemaa ei saa oma vähemuste probleemide esilekerkimisel enam kuigi veenvalt näidata näpuga kaasmaalaste väidetavatele ahistajatele naaberriikides.

Venemaa rahvuspoliitika uueks suunaks on soov eksponeerida soome-ugri rahvaid tuhat aastat tagasi Venemaa moodustanud rahvaste seas. Selliste juubelite tarvis on eraldatud vägagi suured summad, samuti propageeritakse uut lähenemist Venemaa ajaloole üsnagi intensiivselt.

Praegu tundub, et erinevad rahaprojektid liiguvad põhiliselt Mordva vabariiki. Euroopa Liidu poolt mullu eraldatud 2,75 miljonist eurost läks kolmandik Mordvasse ning tänavu said nad Venemaa presidendi fondilt ligi kolm miljonit rubla venekeelse soome-ugri ajalehe väljaandmiseks.

Nagu sellest veel vähe oleks, korraldati Venemaa soome-ugri liikumise keskuseks pürgivas Saranskis Venemaa soome-ugri rahvaste assotsiatsiooni kongress, millele tulid kokku 32 regiooni esindajad. Kongress näitas ilmekalt soome-ugri rahvusliikumise bürokratiseerumise tendentsi ja seda, et kogu võim nendes liikumistes on läinud riigiametnike kätte.

Ühenduse uueks esimeheks valiti Mordva kultuuriminister Pjotr Tultajev, asetäitjaks Mari Eli vabariigi info-, rahvastiku- ja kultuuriminister Mihhail Vasjutin. Opositsioonilisi rahvusliikumiste tegelasi saali ei lastud. Seega, kui enne väljendati soome-ugri kongressidel muret rahvaste halva olukorra pärast ja hurjutati võimude tegematajätmissi, siis nüüd seal enam erilist kriitikat ei kuule, sest muidu võib rahast ilma jääda. Muutunud olukorda illustreerivad ohtrad kiidusõnad ministeeriumide ja valitsuste aadressil, saateks arvukatel festivalidel ja kontsertidel kõlav laul ja tants.

Kevadel ja suvel toimus Venemaal mitu soome-ugri rahvaste koostööüritust. Aprillis asutati Söktõvkaris rahvusvaheline soome-ugri ajakirjanike assotsiatsioon, augustis aga toimus Petroskois soome-ugri rahvaste noorteassotsiatsiooni (MAFUNi) kongress.

Mõningate positiivsete edusammude üle peaks nagu rõõmustama, kuid tegelikult on põhjust lähenevate hõimupäevade foonil olla ikkagi mõtlikult murelik. Kuidas peatada soome-ugri rahvaste vaikne ja vabatahtlik lahkumine ajalooareenilt? See puudutab ka meid, nii otseses kui ülekantud tähenduses.

Tudengikonverents Karjalas

Petroskois kogunes tänavu maikuu keskpaiku 25. rahvusvaheline soome-ugri üliõpilaskonverents IFUSCO, mis pidi tooma üle maailma kokku fennougristikatudengeid ning innustama soome-ugri noorteühendusi ja üliõpilasi tegema aktiivsemalt koostööd.

Konverentsile oli registreerunud ligi 150 üliõpilast. Eestist osales konverentsil 11 inimest, kellest enamuse moodustasid Eestis õppivad Venemaalt pärit soomeugrilased. Eestlasi oli delegatsioonis kaks.

Nagu tavaks, võtsid konverentsi avamisel sõna kohalikud võimuesindajad ning staažikamad fennougristid. Tehti videolülitus ka ühte Prääsä rajooni maakooli, kus lapsed oma karjala keele oskust demonstreerisid.

Järgnes traditsioonilise töö sektioonides, kus emakeeles esinejaid oli kahjuks ülivähe. Avaüritus päädis võimsa peoga Äänisjärve kaldal asuvas diskoteegis, seal astus üles ka karjalakeelse popmuusika esinumber Santtu Karhu.

Programmi mahtus ka tavapärase väljasõit küladesse. Seekord viidi osalejad Aunuse rajooni Kurikanselkä (Bolšaja Selga, pildil) külla, kus püütakse välja arendada turistidele mõeldud rahvakultuurikeskust. Paraku olid küla põliselanikud üritusest kõrvale jäetud ja nendega peaaegu ei saanudki suhelda.

Järgmine IFUSCO toimub tuleva aasta maikuuks endise Permikomi autonoomse ringkonna pealinna Kudõmkaris.

Sonja Laitinen, Madis Tuuder

Eestlased liivi rahvuspühal

Fenno-Ugria Asutuse ja Looduse Omnibussi korraldamisel sõitis 70 eestimaalast 1. augustiks Lätimaale Liivi randa Mazirbesse (liivi keeli Ire), et tähistada liivlaste rahvuspüha ja liivi rahvamaja 70. juubelit.

Liivi rahvamaja valmis eestlaste, soomlaste ja ungarlaste hõimuliikumise ning Läti valitsuse toetusel 1939. aasta augustis.

Alates 1989. aastast tähistatakse igal aastal augusti esimesel laupäeval liivi püha.

Keeleteadlane Tiit-Rein Viitso (pildil paremal) pidas ainsana liivikeelse tervituskõne, selle tõlkis läti keelde Valt Ernštreit.

Jaak Prozes

Uus raamat: Tšudifitseerimine?

Kevadel ilmus Nižni Novgorodis Viktor Devitsõni venekeelne brošüür "Pluss kogu maa tšudifitseerimine" (Pljus – tšudifikatsija vsej stranõ).

Pealkiri vihjab Leninitaadi "Kommunism – see on nõukogude võim pluss kogu maa elektrifitseerimine".

Siiski pole tegemist naljaraamatuga. Raamatu avab esse soomeugrilaste osast Venemaa varasemas ajaloos. Toetudes Vene ajalooklassikule Vassili Kljutševskile ning keeleteadlastele seikadele, väidab Devitsõn, et umbes tuhat aastat tagasi ei tulnud praeguse Venemaa territooriumile mitte niivõrd venelased, kui võrd Vene riiklus.

Ta kirjeldab ka terjuhaane, kes on vene keelele üle läinud, kuid oma kultuuri säili-

tanud mordvalased. Arutelu lõpuks selgitab autor, mida ta mõtleb "tšudifitseerimise" all. See tähendab Venemaa ajaloos inventuuri ja übermõtestamist, arvestades Venemaa elanikkonna soome-ugri päritolu.

Brošüüri teises pooles on avaldatud Nižni Novgorodi oblasti vene murretest pärit sõnade soomeugrilised etümoloogiad (u 150 sõna). Samuti on avaldatud populaarne kokkuvõtte autori Linguistica Uralicas ilmunud artiklist "Soome-ugri substraadi ilminguid Nižni Novgorodi oblasti vene murrete leksikas ja foneetikas".

Raamatukese eesmärk on taasteadvustada soomeugrilaste osa eelkõige Venemaa ajalooalases. Brošüür tugevdab kindlasti soomeugrilaste eneseuhkust ja -usku, täites sama funktsiooni, mida Lennart Meri "Hõbevalge" tegi omal ajal Eestis.

Viktor Devitsõn tuleb oma teost tutvustama hõimupäevadele, mille üritustel on huvilistel võimalus seda ka omandada.

Andres Heinapuu

In Memoriam

Rürik Lonin

1930–2009

Vepsa koduloolane

Lonin lõi 1967. aastal vepsa etnoloogiamuuseumi, tema eestvedamisel asutati 1989. aastal Vepsa kultuuriselts ja hiljem Vepsa rahvusvald.

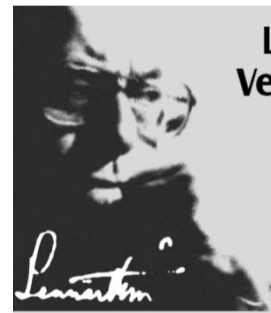
Georgi Kert

1923–2009

Saamide uurija Karjalas

Eesti päritolu Kert pühendas oma elu koolasaamide murrete ja põhjamaiste kohanime uurimisele. Ta koostas suure saami-vene-saami sõnaraamatu.

Lennart Meri
Veelinnurahva
rahastu

Rahastu on asutatud keeleteadlase Tõnu Seilenthali poolt 2007. aastal eesmärgiga jäädvustada väljapaistva riigimehe ja soome-ugri rahvaste uurija mälestust ning toetada soome-ugri noorte õpinguid. Kõigi on võimalus anda oma panus soome-ugri noorte heaks:

Rahastu pangarekviisidid:

MTÜ Fenno-Ugria Asutus

A/a 10022099177006

SEB Eesti Ühispank

IBAN: EE611010022099177006

Selgitus: Veelinnurahvas

Väljaandja: MTÜ Fenno-Ugria Asutus

Aadress: P. Süda 3-4, 10118, Tallinn

Toimetuse: Üve Maloverjan, Jaak Prozes, Kadri Raudalain

Kontakt: tel 644 5119, info@fennougria.ee, www.fennougria.ee

Toimetuse kolleegium: Madis Arukask, Andres Heinapuu, Kadri Viies